

A fordítás és a tolmácsolás határán: a blattolás kutatása

Felekné Csizmazia Erzsébet

E-mail: csizmazia.erzsebet@gmail.com

Kivonat: A blattolás, tehát az írott forrásnyelvi szöveg szóbeli fordítása célnyelvre, a nyelvi közvetítők munkájában gyakran előforduló tevékenység. Míg a fordítás és a tolmácsolás kutatásával már hosszú évtizedek óta foglalkozik a tudomány, a blattolás a fordítástudomány „mostohagyerekének” tekinthető, mert a nemzetközi szakirodalom érdeklődése későn fordult e közvetítési forma felé. Csak az 1980-as évek második felétől jelentek meg a téma elméleti és gyakorlati feldolgozását adó munkák, köztük átfogó rendszerező művek, továbbá empirikus kutatási eredmények. A magyar terminológia leggyakrabban a blattolás terminust használja, a nemzetközi szakirodalomban azonban változatos elnevezések találhatók, néha akár ugyanazon szerzőnél is. A blattolás nemcsak terminológiai, hanem tartalmi szinten is nagyon eltérő besorolás alá esik. Az ok minden bizonynyal a blattolási tevékenység sajátosságában rejlik, azazhogy mind a tolmácsolással, mind a fordítással több közös vonást mutat. Mivel azonban több ponton hasonlít a tolmácsolásra, közelebb áll hozzá, mint a fordításhoz. A tanulmány célja, hogy a definíciókból és a terminológiai sokszínűségből kiindulva bemutassa, mit értünk blattolás alatt, majd ismerteti annak a fordításhoz és a tolmácsoláshoz való viszonyát, végül a blattolást igénylő nyelvi közvetítési helyzeteket jellemzi.

Kulcsszavak: szinkrontolmácsolás, konszekutív tolmácsolás, fordítás, terminológia, erőfeszítés

1. Bevezető

A blattolás mint speciális nyelvi közvetítési mód szerepe egyre nagyobb a fordítás és a tolmácsolás területén. Előfordulása különösen a konferenciatolmácsolásban gyakori, de egyéb szituációkban, pl. bírósági tárgyalásokon, hatóságok előtt, informális alkalmakon, sőt az audiovizuális médiában is (Kurz 1995) sor kerül blattolásra.

A blattolást hajlamosak alábecsülni azok, akik nincsenek tisztában azzal, hogy mit is takar a fogalom: valamiféle kezdetleges transzkódolásnak vagy szóbeli nyersfordításnak tartják. A blattolás azonban speciális készségeket feltételező és fejleszthető, saját jogán is fontos nyelvi közvetítő tevékenység. (G. Láng 2005)

A blattolás a fordítástudomány mostohagyerekének tekinthető, hiszen a tolmácsok és a fordítók munkájában tapasztalható relevanciája ellenére éppen

olyan alárendelt szerepre kárhozott és elhanyagolt, mint a mesék mostoha-gyereke (Parkin 2012). Bár a 80-as évek közepétől a nemzetközi szakirodalom számos képviselője foglalkozott a blattolással, és átfogó monográfiák (Jiménez Ivars 1999, Parkin 2012), valamint empirikus kutatások eredményeit közlő tanulmányok is születtek, továbbra is vannak megválaszolandó kérdések.

A tanulmány célja, hogy a szakirodalom áttekintése alapján a definíciókból és a terminológiai sokszínűségből kiindulva bemutassa, mit értünk blattoláson, majd ismerteti annak a fordításhoz és a tolmácsoláshoz való viszonyát, végül a blattolást igénylő nyelvi közvetítési helyzeteket írja le.

2. A blattolás definíciója

A *blattol* ige a fordítókön és a tolmácsokon kívül leginkább a zenével foglalkozók számára ismerős, amikor **ismeretlen** zenedarabot játszanak el vagy énekelnek el kottából **első látásra**, zenei szakszóval élve *a prima vista* adnak elő (Kislexikon – internetes hivatkozás 1). A zenei képzettség mellett még a németül értők számára lehet könnyebb a fogalom értelmezése, mert a *Blatt* szó jelentése *lap* (jelen esetben kottalap), azaz a blattolás „lapról olvasást” jelent, ami a zenéből került át a fordítók és tolmácsok szóhasználatába.

Az általános iskolai oktatásban pedig az alsó tagozatos kisdiákok olvasási képességét fejlesztő módszer nevében találkozhatunk a szóval. A blattoló olvasás rövid leírása előrevetíti, hogy milyen technikára van szüksége a blattolást végző nyelvi közvetítőnek és milyen kognitív folyamat zajlik a tevékenység közben:

A blattoló olvasás **felkészülés nélküli, rögtönző** olvasást jelent. [...] Sajátos technikája van a blattoló olvasásnak. Ennek lényege az, hogy agyunk mindig legalább egy fél mondattal előre jár, mint ahogy a szöveg elhangzik, s a folyamatban levő mondat hangsúlyai aszerint kerülnek ki, hogy mi lesz a következő mondatrész tartalma. Ennek lehetőségét az adja, hogy agyunk gyorsabban működik, mint ahogy hangadó szerveink képesek a beszédhangokat képezni. A jó blattolás feltétele, hogy egy szempillantással minél hosszabb szakaszt fogjunk fel a szövegből, szinte egy egész mondatot. Miközben az egyik mondatot olvassuk, szemünk már a következő mondatnál jár. (Kolibri – internetes hivatkozás 2)

Az egyik hazai fordító iroda fogalomtára szerint a blattolás „...az írásbeli fordítás alternatívája... A blattolás – vagyis **írott anyag szóbeli fordítása** – ismert technika a fordítók világában. A fordítóirodák szolgáltatásai között jellemzően mégsem találkozhatunk vele. Pedig bizonyos esetekben a blattolás alkalmazása a lehető legköltséghatékonyabb megoldás.” (Multiword – internetes hivatkozás 3)

A PROFORD (Professzionális Fordításszolgáltatók Egyesülete) tolmácsolásról szóló, 2014-ben létrejött Fordítói Együttműködési Megállapodása alapján blattoláskor „a tolmács a kézhez kapott írott forrásnyelvi szöveget olvassa, és azonnal szóban tolmácsolja a célnyelven. Hasonlóan a szinkrontolmácsoláshoz

a blattolás nagyfokú felkészültséget és szakmai jártasságot követel a tolmáctól.” (PROFORD – internetes hivatkozás 4)

A blattolás definíciójában a nemzetközi szakirodalomban a legkisebb közös nevező az, hogy „a blattolás írott szöveg szóbeli fordítása” (Mikkelsen 1994: 381). Ugyanígy határozza meg a fogalmat Gile is a *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*-ban is (1998: 40), amit Pöchhacker pontosít, azaz a blattolás „forrásnyelvi írott szöveg szóbeli fordítása célnyelvre”¹ (1997: 218).

Az egyes szerzők definíciójában eltérések figyelhetők meg aszerint, hogy ki milyen jellemzőt emel ki: pl. a percepció és a produkció egyidejűségét vagy a médiumváltást. Gile az egyidejűsége helyezi a hangsúlyt, tehát a forrásnyelvi szöveg olvasásával egyidejűleg történik a célnyelvi produkció: „Blattoláskor a fordító vagy a tolmács a forrásnyelvi szöveg olvasása közben hangosan fordít”² (1997: 168). Hasonló definíció olvasható Viezzinél is: „A blattolás írott szöveg szimultán szóbeli fordítása”³ (1989a: 110). Edwards a szöveg szóbeli reprodukcióján túl az írott forrásnyelvi szöveg fizikai jelenlétét hangsúlyozza: „Blattoláskor a kézben tartott szöveg hangos fordítása történik egy másik nyelvre”⁴ (1995: 105). Weber a blattolás hibrid jellegét emeli ki, azaz az írott médiumról a hangzó médiumra történő átváltást: „a blattolás írott médiumról hangzó médiumra történő üzenetátvitel”⁵ (1984: 3).

Más szerzők további szempontokat is bevonnak definíciójukba, pl. van-e felkészülési lehetősége a blattolónak. Van Hoof (1962) szerint csak akkor beszélhetünk blattolásról, ha a spontán fordítandó szöveget a blattoló a tényleges fordítás megkezdése előtt nem látja, nem tudja átolvasni, szó szerint első látásra kell a célnyelvi átalakítást elvégeznie. A blattolás kutatásában született egyik legújabb monográfia szerzője viszont kiterjeszti értelmezését és Van Hooffal ellentétben az írott szöveg felkészülés utáni szóbeli fordítását is blattolásnak tekinti (Parkin 2012: 328):

A blattolás a transláció különböző alkategóriákkal rendelkező önálló válfaja, melynek során egy rendszerint nem vagy nem kizárólag a **közvetlen kommunikációs szituáció** befogadóinak szánt **írott** forrásnyelvi szöveget felkészülést követően vagy anélkül, a **szöveg olvasásával egyidejűleg** egy **közvetlen kommunikációs szituációban**

¹ „...mündliche Übertragung eines schriftlichen Textes aus einer Ausgangs- in eine Zielsprache” (Pöchhacker 1997: 218).

² „In sight translation (ST), the translator or interpreter translates an SL text aloud while reading it” (Gile 1997: 168).

³ „Sight translation is the simultaneous oral translation of a written text” (Viezzi 1989a: 110).

⁴ „For sight translation, you are asked to translate aloud into another language a text that is physically present in your hand” (Edwards 1995: 105).

⁵ „Sight translation is the transfer of a message, from the written medium (text) to the oral medium (interpretation)” (Weber 1984: 3).

adnak vissza **szóban** célnyelven egy vagy több befogadó számára.⁶
(ford. F.Cs.E.)

A hazai szakirodalomban Klaudynál (1999: 27) a négy fordítási fajta egyike, azaz a blattolás írott szöveg szóbeli fordítása, s ezzel megegyezik Mikkelsen és Gile definíciójával. Szabari a fordítás és a tolmácsolás közötti átmenetnek tartja: „A tolmácsolás és a fordítás között helyezkedik el az írott szöveg hangzó visszaadása...” (Szabari 1999: 77). G. Láng szociolingvisztikai és pragmatikai szempontokkal finomítja a definíciót: „az írott forrásnyelvi szöveg szóbeli célnyelvi közléssé alakításánál egy adott hallgatóság elvárásait, tájékozottságát, kulturális háttérét is szem előtt tartjuk” (G. Láng 2002: 73). Veresné Valentinyi fontosnak tartja, hogy a blattolás rögtönzött, első látásra történő fordítást takar, s meghatározásába szövegnyelvészeti elemet is beépít: „a blattolás írott forrásnyelvi szöveg első látásra történő szóbeli célnyelvi közléssé alakítása (esetenként tömörítése), a fordítandó szöveg műfaját (...), az adott hallgatóság elvárásait, tájékozottságát, kulturális háttérét és a kommunikációs szituációt szem előtt tartva (...)” (Veresné Valentinyi 2006: 72).

3. Terminológiai változatosság

A magyar terminológiában a *blattolás* terminus honosodott meg, a köznapi szóhasználatban és a nem szakmabeliek körében időnként a *rögtönözve, kapásból fordítás* is hallható. A német, angol, francia és spanyol nyelvű szakirodalom azonban rendkívül változatos elnevezéseket használ. Az 1. táblázat a teljesség igénye nélkül gyűjtötte össze az előforduló neveket:

1. táblázat

A blattolás terminológiája

Nyelvterület	Terminus	Szerző
NÉMET	Stegreifübersetzen	Kalina 2004
	Spontanübersetzen	Kalina 2004
	(Vom-)Blatt-Übersetzen	Pöchhacker 1997 Kalina 2004 Driesen és Petersen 2011

⁶ „Das Stegreifübersetzen ist eine eigenständige Erscheinungsform der Translation mit verschiedenen Subkategorien, bei der ein schriftlich fixierter Text, der in der Regel nicht oder nicht ausschließlich für die Empfänger der direkten Kommunikationssituation konzipiert wurde, mit oder ohne Vorbereitung unmittelbar (simultan) bei der Lektüre aus der Ausgangssprache in einer direkten Kommunikationssituation für einen oder mehrere Zuhörer mündlich in der Zielsprache wiedergegeben wird.” (Parkin 2012: 328)

Nyelvterület	Terminus	Szerző
NÉMET	Übersetzen-vom-Blatt	Pöchhacker 1997
	Übersetzen vom Blatt	Kutz 2002
	Dolmetschung vom Blatt	Pöchhacker 1997
	Dolmetschen vom Blatt	Kutz 2002
	Blattdolmetschen	Pöchhacker 1997
	(Vom-)Blatt-Dolmetschen	Pöchhacker 1997 Driesen és Petersen 2011
ANGOL	sight translation	Mikkelson 1994 Gile 1998 Lambert 2004
	translation at sight	Gile 1998
	gist translation	Sager 1996
	ex tempore translation	Spilka 1966
	sight interpretation	Lambert 2004
FRANCIA	traduction à vue	Curvers et al. 1986
	traduction à l'œil	Curvers et al. 1986
	traduction au dictaphone	Gouanvic 1976
	interprétation documentée	Spilka 1966
SPANYOL	traducción a la vista	Jiménez Ivars 1999
	traducción a vista	Jiménez Ivars 1999
	traducción al dictáfono	Jiménez Ivars 1999
	traducción a libro abierto	Jiménez Ivars 1999
	traducción a simple vista	Jiménez Ivars 1999
	traducción a primera vista / traducción a ojo	Jiménez Ivars 1999

A táblázat minden terminusa a forrásnyelvi írott szöveg célnyelvre történő szóbeli fordítását jelenti és a legtöbb már nevében hordozza a rögtönzött, azonnali fordítás tényét, pl. *Stegreifübersetzen*, *Spontanübersetzen*, *sight translation*, *traduction à vue*, *traducción a la vista*. A *Spontanübersetzen* kivételével mindegyik gyűjtőnév, amely a blattolás különböző altípusait is magába foglalja. A *Spontanübersetzen*, *traduction à l'œil*, a *traducción a primera vista*, valamint a *traducción a ojo* esetében a fordító valóban először látja a szöveget és azonnal kell átültetnie célnyelvre. Mások a fordítás célját és módját, vagy éppen az input közegét ragadják meg a névben. A *gist translation* alatt tömörítést, az írott szöveg,

pl. egy üzleti levél lényegének szóbeli összefoglalását értjük. Ha a lefordított szöveget később feldolgozásra, szerkesztésre szánják, a blattolt nyersfordítást hangfelvevő készülékkel rögzítik, ekkor beszélhetünk *traduction au dictaphone*, *traducción al dictáfono*ról. Kalina (2004: 104) a *Vom-Blatt-Übersetzen* mellett a *Vom-Bildschirm-Übersetzen* terminus bevezetését javasolja utalva arra, hogy napjainkban már nemcsak papíralapú nyomtatásban megjelent szövegeket kell blattolni, hanem az input prezentációként kivetítve vagy akár képernyőn is jöhet.

A német szakirodalom nem egységes az elnevezések használatában, ennek feloldására több szerző is tett javaslatot. Driesen és Petersen (2011: 39) bírósági tolmácsolásban különíti el a két terminust. A *Vom-Blatt-Übersetzen* Pöchhackerhez (1997: 218) hasonlóan a *Stegreifübersetzen* szinonimájaként értelmezik és az írott forrásnyelvi szöveg szóbeli fordítását értik alatta (csak a tolmács beszél), míg a *Vom-Blatt-Dolmetschen* a szöveggel támogatott szinkrontolmácsolást jelenti náluk (a blattoló tolmács és az előadó egyidejűleg beszél). Más a végtermék alapján különböztetné meg a két fogalmat. Kutz (2002: 185) azt javasolja, hogy az *Übersetzen vom Blatt* csak egy későbbi időpontbn leírásra kerülő, diktált fordítást jelentsen, a *Dolmetschen vom Blatt* pedig az írott szöveg azonnali használatra szánt szóbeli átültetését. Pöchhacker a *Vom-Blatt-Dolmetschen* használatával a blattolásnak a szinkrontolmácsolással mutatott hasonlóságát hangsúlyozza (1997: 219–220).

Az angolban bírósági kontextus nélkül bizonyos megszorításokkal a Driesen- és Petersen-féle besorolás alá esik a *sight translation* és *sight interpretation* (Lambert 2004: 298). Pöchhacker itt is a szinkrontolmácsolás és a blattolás közös vonásaira utal, s mivel valós időben azonnali használatra szánt írott szöveg első látásra történő fordításáról van szó, pontosabbnak tartja a *sight interpreting* teminust (2004: 19).

4. A blattolás felosztása

Az eddigiek alapján megállapíthatjuk, hogy a blattolás nem egységes kategória, több változata van. A legegyszerűbb és legtöbb szerző által követett felosztás a felkészülés lehetőségét veszi alapul és tesz említést (1) felkészülés nélküli, valamint (2) felkészülést követő blattolásról.

Jiménez Ivars blattolásról írt doktori disszertációja volt az egyik első nagy leíró monográfia, ahol a blattolás öt kategóriáját különbözteti meg (1999). Ezeket Parkin (2012) egy hatodikkal egészíti ki. Osztályozásában egyrészt a fenti csoportosítást veszi alapul, másrészt pedig a tolmácsolás típusaihoz tolmácsolási helyzeteket rendel.

4.1. Felkészülés nélküli blattolás

Az egyik legnagyobb stresszel járó fordítási szituáció, mert a tolmácsnak nincs lehetősége az írott szöveget előzetesen elolvasni, a tartalmával megismerni, az értelmezéshez segédeszközt használni, a nehézségeket bejelölni stb. Az olvasással egyidejűleg kell a befogadók számára érthető, koherens célnyelvi

szöveget alkotnia. A stresszt az idézi elő, hogy a blattolónak minimális lehetősége van a célnyelvi szöveg azonnali javítására, továbbá fordítás közben a javítással a tolmács egyúttal az elkövetett hibáit is beismeri, amivel a hitelessége kérdőjeleződhet meg a hallgatóság előtt (Parkin 2012).

4.2. Felkészülést követő blattolás

Kisebbs stresszel járó fordítási szituáció, amikor a blattolónak változó hosszúságú idő áll rendelkezésére, hogy felkészüljön. A körülményektől függően lehetősége van akár segédeszköz igénybevételére is. A szöveg átolvasása során nemcsak annak tartalmával ismerkedhet meg a tolmács, hanem a számára bevált jelölési technikák alkalmazásával kiemelhet magának kulcsszavakat, értelmi egységeket stb., hogy a blattolás minél folyamatosabb legyen, lehetőleg kevés javítást tartalmazzon.

Valós szituációkon kívül gyakran alkalmazott blattolási típus a fordító- és tolmácsképzés vizsgáin, továbbá empirikus kutatásokban (Lambert 2004).

4.3. Tömörítés

Adódnak olyan szituációk, amikor sürgősen a szóról szóra fordítás, elegendő csak a tartalom, vagy bizonyos szövegrészek összefoglalása, kiemelése. Emiatt nem kizárt a forrásnyelvi szövegtől való eltérés, hiszen a blattoló kihagyhatja a nem releváns szövegrészeket. Jiménez Ivars két típusát említi: 1. **szintetizáló blattolás**, amelynek során az írott szöveget szóban összefoglalja a nyelvi közvetítő, pl. egy értekezlet előtt vagy alatt egy jelentés tartalmát, 2. **magyarázat**: jobbra rövid szövegeket, a szöveg bizonyos részeit érintő fordítás, pl. beteg tájékoztatón az ellenjavallat vagy egy gépleírásról a teljesítményre vonatkozó információk kifejtő lefordítása. Az eredeti szöveghez képest a fordító elmagyarázza, szükség esetén megismétli, átfogalmazza az ott leírtakat. (Jiménez Ivars 1999: 189)

4.4. Blattolás konszekutív tolmácsolás során

Miközben az előadó hangosan olvassa a beszédét, a tolmács nem a szokásos módon jegyzetel, hanem a rendelkezésére álló szöveget követi és megjelöli azokat a részeket, amelyeket a beszélő kihagy vagy módosít. A tolmácsolás alatt a leírt és jegyzetekkel kiegészített beszédet blattolja le.

4.5. Szöveggel támogatott szinkrontolmácsolás

Az előbbi kategória szinkron változata, ami Jiménez Ivars (1999: 190) felosztásában a legvitatottabb. Weber ugyan egyetért vele, s a blattolás legmagasabb szintű formájának tartja (1990: 48), a legtöbb kutató azonban a spanyol szerzővel ellentétben egyértelműen a tolmácsoláshoz sorolja azt a nyelvi közvetítési módot, amelynél az előadó előre megírt szöveget olvas fel és attól (esetleg) kisebb-nagyobb mértékben eltér, a tolmácsnak pedig rendelkezésére áll a szöveg. A szakirodalom rendszerint a szinkrontolmácsolás és a blattolás keverékeként definiálja (Gile 1997). Attól függően áll közelebb a tolmácsolás a

szinkrontolmácsoláshoz vagy a blattoláshoz, hogy mire támaszkodik inkább a tolmács: az előtte levő írott szövegre vagy inkább a hallottakra.

Webernek igaza van, amikor a komplexitásról ír, hiszen itt a tolmácsolás és a fordítás speciális nehézségei ötvöződnek: a tolmács nem egyéni tempóban fordít, hanem az elhangzó forrásnyelvi beszéd tempójához kell igazodnia, nincs lehetősége a nehezebb szövegrészek újraolvasására. Mint minden blattolásnál, nagyobb az interferencia veszélye, mert a forrásnyelvi szavak, nyelvtani szerkezetek végig a tolmács szeme előtt vannak. További nehézséget jelen, hogy a beszélő legtöbbször – akár csak kis mértékben is – eltér az írott szövegtől, így a tolmácsnak többszörösen meg kell osztania a figyelmét: az írott szöveg olvasása és a hangzó szöveg hallgatása és értelmezése, valamint a célnyelvi produkció között.

A kettős (vizuális és akusztikai) input az adatok és a nevek tolmácsolásában jelent segítséget, mivel azok végig a tolmács szeme előtt vannak.

4.6. Nyersfordításról készült hangfelvétel

Parkin (2012) hatodikként megnevezett kategóriájába sorolja a blattolásnak azt a típusát, amikor nem a jelenlevő hallgatóság számára készül a szöveg fordítása, hanem későbbi felhasználásra. A modern technikai eszközöket megelőző időkben előfordult, hogy a fordító gépirónőnek diktálta vagy magnóra mondta a fordítást, amelynek írott változatát később kijavította.

Napjainkban beszédfelismerő szoftverekkel végzett kísérletekkel arra keresik a választ, vajon növelhető-e a fordítások hatékonysága, ha a fordító nem írásban, hanem szóban fordítja le a szöveget. Ehhez a fordítók számítógép előtt ülve célnyelven mondják a szöveget, amelyet a szoftver írott szöveggé alakít, majd a munka következő fázisában kerül sor javításra, a fordítás átdolgozására (Dragsted és Hansen 2009).

5. A blattolás helye, összehasonlítás a fordítással és a tolmácsolással

Az eddigiekből megállapíthatjuk, hogy a blattolás mindkét nyelvi közvetítéshez közel áll, a kettő között helyezkedik el. Hogy mégis melyikhez áll közelebb, azt a 2. táblázat szemléletesen tükrözi.

2. táblázat

Blattolás a fordítás és a tolmácsolás között (Veresné Valentinyi 2006 alapján)

	FORDÍTÁS	BLATTOLÁS	TOLMÁCSOLÁS (konszekutív, szimultán)
a kommunikáció módja	írásbeli közvetítés	szóbeli közvetítés	szóbeli közvetítés

	FORDÍTÁS	BLATTOLÁS	TOLMÁCSOLÁS (konszekutív, szimultán)
input	vizuális csatornán érkező írott szöveg	vizuális csatornán érkező írott szöveg	auditív csatornán érkező hangzó szöveg
output	írott szöveg (maradandó)	hangzó szöveg (nem maradandó)	hangzó szöveg (nem maradandó)
adó	nincs jelen, nincs visszakérdezési lehetőség	nincs jelen, nincs visszakérdezési lehetőség	jelen van, korlátozott visszakérdezési lehetőség van
vevő	nincs jelen	legtöbbször jelen van	jelen van
a FNY szöveg tartóssága	maradandó	maradandó	nem maradandó
a nyelvi közvetítő hozzáférése a FNY szöveghez	látja	látja	nem látja
segédeszközök használatának lehetősége	az értelmezéshez és a produkcióhoz is van	sem az értelmezéshez, sem a produkcióhoz sincs	sem az értelmezéshez, sem a produkcióhoz sincs
későbbi javítás lehetősége	van	nincs, csak azonnali korrekció	nincs, csak azonnali korrekció

A blattolás és a fordítás közös vonása, hogy (1) az input írott szöveg formájában vizuális csatornán érkezik, (2) az írott forrásnyelvi szöveg végig rendelkezésre áll, (3) csak az explicit módon kódolt forrásnyelvi szövegre támaszkodhat a fordító. Ebből az is következik, hogy visszakérdezési lehetősége nincs, mert az adó nincs jelen. A forrásnyelvi szöveg elemzését nem, vagy csak kevésbé segítik az adott kommunikációs helyzetből szerezhető ismeretek, nem segítik a hangzó beszédnél meglevő prozódiai vonások (pl. intonáció, hangsúlyok, tagolás stb.). Helyette a blattoló a grafikai elemekre, a központosásra, az írásjelekre, stb. van utalva. A forrásnyelvi szöveg jelenléte fokozott szemantikai és lexikai interferencia-veszélyt jelent, mert a blattoló folyamatosan szemével követi a szöveget, ezért nehezen tud elszakadni a szavak szintjétől (Viezzi 1989b). A szöveg folyamatos hozzáférhetősége azonban könnyebbséget is jelent, mert az effort modell értelmében az elemzés-produkció során a rövid távú memória tehermentesíthető (Gile 1997). További könnyebbség az is, hogy az input és az output eltérő csatornán jelenik meg, ezért nincs fonológiai interferencia.

A tolmácsolással több közös vonást mutat a blattolás: (1) mindkettő szóbeli közvetítés, (2) ahol a vevő jelen van, (3) s mivel azonnali produkcióról van szó, (4) közben segédeszköz nem használható és (5) a produkció során csak önkorrekcióra van lehetőség. Mindezek alapján kijelenthetjük, hogy az írott forrásnyelvi szöveg szóbeli fordítása a tolmácsoláshoz áll közelebb.

6. Blattolási helyzetek

Elsősorban a tolmácsok gyakorlatában fordul elő, hogy blattolva fordítanak. Leggyakrabban nemzetközi találkozók, **konferenciák**on kerül rá sor, ahol szinkrontolmácsolással biztosítják a nyelvi közvetítést. Konferencia alatt rendszerint magas résztvevőszámú rendezvényt értünk, amelynek előre kialakított és ismertetett programja van, ahol formális keretek között előadások, majd hozzászólások hangzanak el, döntések születnek, esetenként zárónyilatkozatot fogalmaznak meg. Egyre elterjedtebb, hogy az ilyen rendezvényeken szűk időkeretet biztosítanak az előadóknak, továbbá mind több köztük a nem anyanyelvű, ezért kevésbé jellemző rájuk a rögtönzés, a szabad előadásmód, inkább az előre megírt előadásait olvassák fel (Setton 2007). A Konferenciatolmácsok Nemzetközi Egyesülete (AIIC) elvárja, hogy az előadók előadásuk szövegét vagy vázlatát az eredményesebb tolmácsolás érdekében még a rendezvény előtt írásos formában bocsássák a tolmácsok rendelkezésére. Érdekes megemlíteni, hogy Koreában a nemzetközi konferenciák 70%-n hozzáférhető az előadás írott szövege (Li 2014).

Az **Európai Unió intézményeiben** szintén nem számít ritkaságnak a blattolás. Egyfelől a beszédek, tervezett hozzászólások, előre rögzített tárgyalási álláspontok esetén kerül sor rá, másfelől az idézett jogszabályok, háttérdokumentumok, és a különböző kivetített prezentációk teszik szükségessé ezt a technikát.

A **modern tömegmédiától** sem idegen a blattolás. Mindenekelőtt az audiovizuális médiában honosodott meg egy különleges formája. Jó példa erre a német–francia arte televíziócsatorna vagy az Euronews hírcsatorna, ahol elsősorban a híreket tolmácsolják blattolva. A javarészt írásban megfogalmazott hírszövegeket, a filmek előtti felvezetések szövegét, esetleg az interjúkérdéseket a tolmács rendelkezésére bocsátják. Felkészül, majd az élő adásban a kapott írott szövegre támaszkodva fordítja, tulajdonképpen blattolja a beszélőt. A néző egyszerre két hangot hall: a tolmács erősebb hangja mellett a háttérben halkabban hallható a forrásnyelvi beszélő is. Előfordul, hogy a szerkesztőség adás közben kénytelen módosítani a hírszöveget, vagy a beszélő eltér az eredeti szövegtől, ilyenkor természetesen rugalmasan kell reagálnia tolmácsnak (Parkin 2012: 21).

Sajtóirodákban és hírügynökségeken is felmerül a blattolás igénye: a hírszerkesztők részére az írásban beérkezett jelentéseket, híreket, és nyilatkozatokat blattolva hangrögzítőre mondják (Kalina 2004: 107).

A **tárgyalások** jelentik a következő szituációt, ahol a konferenciánál kisebb, áttekinthető számú résztvevőnek blattolnak nem szinkron módban. Itt a felkészülés nélküli és a minimális felkészülési idő utáni fordítás a jellemző. Rendszerint előre tisztázzák a felek a blattolás célját: csak a megértést szolgálja-e a folyamatban levő tárgyalások során, vagy vitaalapként kezelik. Mindkét esetben más az elvárás, az előbbiben elegendő a tömörítés, magyarázó összefoglalás, míg az utóbbiban a részetekre is hangsúlyt kell fektetni (Parkin 2012: 22).

Jogi kontextusban, közjegyző előtt, **bíróságon** is gyakori a blattolás, különösen a jelentős migrációs háttérrel rendelkező országokban (USA, Né-

metország, Nagy-Britannia stb.). A tolmácsnak soha sincs lehetősége a fordítandó iratok előzetes tanulmányozására, legfeljebb futva olvassa át azokat. A blattolásnak rendkívül pontosnak kell lennie, a dokumentum minden elemét (ábra, táblázat, megjegyzés stb.) köteles lefordítani a tolmács, s mellette megőrizni az eredeti szöveg stílusát, regiszterét. A súlyos következmények miatt ugyanakkor tilos lefordítani a nem maradéktalanul megértett részeket (Parkin 2012: 23).

A blattolási szituációk egy újabb csoportját a **vizsgahelyzetek** alkotják. Több fordító- és tolmácsképző intézmény blattoltat a felvételi vizsgán a jelentkezők alkalmasságának megállapítására, majd a záróvizsgán ezzel a vizsgafeladattal méri a hallgatók fejlődését, többek között a szövegértést, az anyanyelvi kompetenciát és a szövegösszefüggések gyors felismerését. A vizsgázók a blattolás megkezdése előtt néhány perc felkészülési idő alatt megismerkedhetnek a szöveggel.

A fenti kategóriákon túl egyéb szituációkban is sor kerülhet blattolásra, pl. informális közegben, azonban erre itt nem kívánok részletesen kitérni.

7. Összefoglalás

A blattolás a fordítással és a tolmácsolással közös jegyeket mutató, a tolmácsoláshoz közelebb álló nyelvi közvetítési mód, amikor írott forrásnyelvi szöveget célnyelvi beszéddé alakítunk át. Fordítók és tolmácsok praxisában egyaránt előfordul, amit német és magyar nyelvterületen készített kérdőíves felmérések is alátámasztanak (Veresné Valentinyi 2006, Kautz: 2010).

A fordítástudományi kutatások egyre kedveltebb témájává válik, ami remélhetőleg hamarosan megadja neki a méltó helyet, és nem kell többé a fordítástudomány mostohagyerekének tekinteni.

Irodalom

- Curvers, P. et al. 1986. La traduction à vue comme exercice préparatoire et complémentaire à l'interprétation de conférence. In: *Caudernos de traducción e interpretación*. Vol.7. 97–116.
- Dragsted, B., Hansen, I. G. 2009. Exploring Translation and Interpreting Hybrids: The Case of Sight Translation. *Meta* Vol. 54. No. 3. 588–604.
- Driesen, Ch., Petersen, H.-A. 2011. *Gerichtsdolmetschen. Grundwissen und -fertigkeiten*. Tübingen: Narr Francke Attempto.
- Edwards, A.B. 1995. *The Practice of Court Interpreting*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- G. Láng Zs. 2002. *Tolmácsolás felsőfokon. A hivatásos tolmácsok képzéséről*. Budapest: Scholastica.
- G. Láng Zs. 2005. A magyar fordítók és Tolmácsok VII. éves konferenciáján 2005. április 1-jén elhangzott előadás.
- Gile, D. 1997. Conference Interpreting as a Cognitive Management Problem, In: Pöchhacker F., Schlesinger M. (eds) 2002. *The Interpreting Studies Reader*. London and New York: Routledge. 163–176.

- Gile, D. 1998. Conference and simultaneous interpreting. In: Baker, M. (ed.) 1998. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London and New York: Routledge. 40–45.
- Gouanvic, J-M. 1976. Esquisse d'une méthode de traduction au dictaphone. *Meta* Vol.21. No. 4, 252–255.
- Horváth I., Szabari K., Volford K. 2000. *Fordítás és tolmácsolás a világban. Oktatási segédanyag fordító- és tolmácsképző intézetek hallgatói számára*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Központ.
- Jiménez Ivars, M.A. 1999. *La traducción a la vista. Un análisis descriptivo*. Castellón: Universitat Jaume I. doktori (PhD) értekezés <http://www.tdx.cat/handle/10803/10564> letöltve: 2014.11.10.
- Kalina, S. 2004. Stegreifübersetzen – eine translatorische Übungsform. In: Nord, B., Schmitt P.A. (eds) *Traducta Navis. Festschrift zum 60. Geburtstag von Christiane Nord*. Tübingen: Stauffenburg. 103–117.
- Kautz, I. 2010. *Stegreifübersetzen – eine translatorische Subdisziplin. Diplomarbeit*. München: GRIN Verlag für akademische Texte.
- Klaudy K. 1999. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Kurz, I. 1995. Getting the Message Across Simultaneous Interpreting for the Media. In: Snell-Hornby, M. et al. (eds) 1995. *Translation as intercultural communication*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 193–205.
- Kutz, W. 2002. Dolmetschkompetenz und ihre Vermittlung. In: Best, J., Kalina S. (eds) *Übersetzen und Dolmetschen. Eine Orientierungshilfe*. Tübingen: Franke. 184–195.
- Lambert, S. 2004. Shared Attention during Sight Translation. *Sight Interpretation and Simultaneous Interpretation. Meta* Vol. 49. No. 2. 294–306.
- Li, X. 2014. Sight translation as a topic in interpreting research: Progress, problems, and prospects. *Across Language and Culture* Vol. 15. No. 1. 67–89.
- Mikkelsen, H. 1994. Text Analysis Exercises for Sight Translation, In: Krawutschke, P.W. (eds) *Vistas: Proceedings of the 35th Annual Conference of the American Translation Association*, Medford: Learned Information. 381–390.
- Parkin, Ch. 2012. *Stegreifübersetzen. Überlegungen zu einer Grenzform der Translation am Beispiel des Sprachenpaares Französisch–Deutsch*. Frankfurt am Main: Peter Lang Internationaler Verlag der Wissenschaften.
- Pöchhacker, F. 1997. (Vom-)Blatt-Übersetzen und (-)Dolmetschen. In: Grbic, N., Wolf, M. 1997. *Text – Kultur – Kommunikation – Translation als Forschungsaufgabe. Festschrift aus Anlass des 50jährigen Bestehens des Instituts für Übersetzer- und Dolmetscherausbildung an der Universität Graz*. Tübingen: Stauffenburg. 217–230.
- Pöchhacker, F. 2004. *Introducing. Interpreting Studies*. London: Routledge.
- Sager, J. 1996. *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Setton, R., Motta, M. 2007 Syntacrobtics: Quality and Reformulation in Simultaneous-with-text. *Interpreting* Vol. 9. No. 2. 199–230.
- Spilka, I. 1966. La traduction à vue: instrument de formation. *Meta* Vol. 11. No. 2, 42–45.
- Szabari K. 1999. *Tolmácsolás. Bevezetés a tolmácsolás elméletébe és gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Van Hoof, H. 1962. *Théorie et pratique de l'interprétation, avec application particulière à l'anglais et au français*. München: Max Hueber.
- Veresné Valentinyi Klára 2006. *Blattolás a fordító- és tolmácsképzésben*. Kiadatlan doktori (PhD) értekezés. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Program.

- Viezzi, M. 1989a. Sight translation. An experimental analysis. In: Dodds, J. 1989. *Aspects of English. Miscellaneous Papers for English Teachers and Specialists*, Udine: Campanotto. 109–139.
- Viezzi, M. 1989b. Information retention as a parameter for the comparison of sight translation and simultaneous interpretation: An experimental study. *The Interpreters' Newsletter* 2. 65–69.
- Weber, W.K. 1984. *Training Translators and Conference Interpreters*. Orlando Florida: Harcourt Brace Jovanovich.

Internetes hivatkozások

- (1) <http://users.atw.hu/adamjzenceiskola/fogalomtar.php>
Letöltve: 2014.11.15
- (2) <http://kolibri-betunektar.blogspot.hu/2011/03/blattolo-olvasas.html2>
Letöltve: 2013.03.30.
- (3) <http://www.multiword.hu/forditas.php>
Letöltve: 2013.03.30.
- (4) http://proford.hu/hu/szakmai-anyagok/2/#__RefHeading__785_1847423607
Letöltve: 2014.11.15.